

Sandra V. Novkinić¹
Univerzitet u Bihaću
Pedagoški fakultet

Damir T. Arsenijević²
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet

VOMANIZAM, MATERINSTVO I MATRILINEARNOST U ROMANIMA *MAMA* I *PRILIKA ZA SREĆU* TERI MAKMILAN

Apstrakt: *U ovom radu romani Mama i Prilika za sreću (Getting to Happy) čitaju se i analiziraju iz perspektive vomanizma, koji akcentuje materinstvo i matrilinearnost kao temelj društvene transformacije. Vomanizam zagovara različite metode društvene transformacije koje su usmjerene ka usklađivanju i koordinaciji, dovodenju u ravnotežu i liječenju društva od svih negativnosti izraženih kroz razne oblike dominacije (rase nad rasama, roda nad rodom, klase nad klasama, nacije nad nacijama) i diskriminacije (svih onih koji se ne uklapaju u zadane okvire). Najistaknutiji metod kojim se vomanizam koristi u svrhu transformacije društva jeste materinstvo i matrilinearnost, koje ima korijene u afričkom kulturnom nasljeđu. Ideja vomanizma otjelovljuje se u djelima afroameričke književnice Teri Makmilan (Terry McMillan) kroz prikaz specifičnog iskustva matrilinearnosti i materinstva, čije se transformaciono dejstvo ne zadržava samo na glavnim junakinjama već se prenosi i na njihovu okolinu. Kroz dinamičnu sliku afroameričkog materinstva kao ekskluzivno*

¹ sandra.novkinic@unbi.ba

² arsenijevicd@gmail.com

ženskog iskustva, nerijetko instrumentalizovanog od strane društvene zajednice u kritičke svrhe, ova autorka u svojim književnim djelima prati promjene koje se kroz vrijeme upisuju u život afroameričke porodice.

Ključne riječi: *vomanizam, materinstvo, matrilinearnost, afroamerička književnost.*

Uvod

Rasno i rodno je u kulturnom iskustvu nerazdvojivo, u teorijama fragmentovano i nerijetko stavljeno u odvojene teorijske džepove dominacije nad ženom. Na taj način razdvojeno rasno i rodno iskustvo samo korak dijeli od daltonističke vizure koja bijelu ženu nudi kao univerzalnu istinu. Tako je feminizam, kao globalni ženski pokret, trasirao tok vlastite istorije u atmosferi sagledavanja kulturne ugnjetenosti žene kroz termine polarizovanih i međusobno isključivih modaliteta jednakosti i razlike. Izbor između jednakosti i razlike onemogućavao je žene da artikulišu okvir u kojem se ovo pitanje može smisleno i kritički postaviti i ispitati, budući da su feministička teorija i praksa zahtijevale da se istovremeno radi na izgradnji identiteta žene i „razgradnji” fiksirane kategorije ženskosti. U odgovoru na ovakav stav feminizma na teorijskoj sceni se gradi vomanizam, koji se zasniva na bitno drugačijoj perspektivi promišljanja i mijenjanja društvene stvarnosti. Vomanizam kao ideologija, pokret i način života omogućuje svim crnim ženama, koje su na bilo koji način isključene iz tokova feminizma, da stvore prostor bez marginalizacije, etiketiranja, otuđenja, promovišući žensku individualnost i njihov intelektualno-emocionalni angažman u kreiranju kulturnog prostora.

Upravo vomanizam pruža konceptualni komfor za ovo preispitivanje i inkluziju rodnih, rasnih i klasnih pitanja u mainstream feminizam, uvodeći na velika vrata u teorijsko razmatranje iz njega izgnano i uskraćeno specifično iskustvo „trostrukog tlačenja” Afroamerikanki, prema rodnoj, rasnoj i klasnoj pripadnosti.

Kao komplementaran termin ili sinonim za crni/afroamerički feminizam, Alis Voker (Alice Walker) upotrijebila je termin vomanizam (*womanism*) zato što je htjela naglasiti da je u središtu njene filozofije žena (engl. *woman*) (Walker 2003: xi). Cilj vomanizma jeste pružiti priliku Afroamerikankama da se same odrede i nađu svoje mjesto u užoj i široj zajednici, dok bitan aspekt vomanizma predstavlja i činjenica da je nastao iz potrebe da se odgovori na kulturni imperijalizam bijelih feministkinja. Razlika između vomanizma i feminizma proizlazi iz različitosti istorija crnih i bijelih žena, a koje proishode iz američkog rasizma. Budući da „crna”/afroamerička filozofija kao polaznu tačku uzima to da bijeli ljudi kao grupa imaju određeni interes u održavanju sistema bijele superiornosti, ona u pravilu vidi

malo ili nimalo koristi od integracije ili asimilacije afroameričke populacije u sistem za koji se tvrdi da zagovara podjarmljenost ovih ljudi.

Čitanje iz perspektive vomanizma romana *Mama i Prilika za sreću* Teri Makmilan ima za cilj da pokaže kako su materinstvo i matrilinearnost u pozitivnom smislu doprinijeli transformaciji crne zajednice, ali i društva u cjelini. Rušenjem stereotipa o crnoj samohranj majci kao tiranskom matrijarhu, prihvataju se načela matrijarhalne kulture u širem smislu, koja ne obuhvataju samo brigu majke o djetetu nego i principe uvažavanja, ljubavi i podrške, koji se prenose ne samo na bližnje već i na cijelu zajednicu.

Teorijski okviri vomanizma

Dovodeći u pitanje normativni karakter feminizma dominantne grupe, vomanizam teži ponovnom otkrivanju marginalizovane istorije afroameričkih žena, želi biti primjer drugačijih normi mišljenja i ponašanja, te stvoriti zaseban pokret ovih žena, zasnovan na vrijednostima i pitanjima koja su njima važna. Značenje vomanizma duboko je ukorijenjeno u političkoj tradiciji unutar afroameričkih politika, u pluralističkoj verziji osnaživanja pripadnika afroameričke populacije. Pluralizam, podupirući kulturnu svojstvenost i integritet Afroamerikanaca i Afroamerikanki, nudi izmijenjenu verziju rasne integracije, koja je predodređena ne pojedinačnom asimilacijom, nego grupnom integracijom.

Mnoge je afroameričke teoretičarke privuklo načinu interpretacije vomanizma koji nudi Alis Voker upravo spajanje pluralizma i rasne integracije. Budući da omogućuje šire viđenje feminizma, vomanizam je poslužio mnogim kritičarkama kao paradigma u njihovom ispitivanju tekstova afroameričkih književnica, kao i književnica Trećeg svijeta. Pa ipak, neke kritičarke, kao što su bel huks (bell hooks)³ i Hejzel Karbi (Hazel Carby), zamjerile su vomanizmu što uključuje samo Afroamerikanke i obojene žene, jer to znači da osoba koja ima svijetlu boju kože ili je muškarac, čak i ako zastupa iste vrijednosti, ne može primjenjivati vomanističku filozofiju, kao i to da je feministkinja koja ima tamniju boju kože automatski vomanistkinja.⁴

U kasnijim modifikacijama vomanizma, koje je iznijela Alis Voker, on prestaje biti isključiv i pruža mogućnost svim ženama pa i bjelkinjama, kao i muškarcima

³ Afroamerička autorka, feministkinja i društvena aktivistkinja Glorija Džin Votkins (Gloria Jean Watkins) kao pseudonim je uzela ime svoje prabake Bel Huks (Bell Hooks), pišući ga malim slovima, želeći na taj način izbjeći egoizam pisanja imena velikim početnim slovima, ali i da bi naglasila važnost svog rada, a ne imena.

⁴ Vidjeti: huks, bel (2006), *Feministička teorija: od margine ka centru*, prev. Milica Minić, Beograd: Feministička 94. i Carby, Hazel (1997), "White Woman Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood", in H. Mirza (ed.), *Black British Feminism*, London: Routledge.

koji poštuju sve žene i njihova prava, da budu uključeni u pokret vomanizma. Do ublažavanja stava Alis Voker došlo je i zbog toga što je pod uticajem mnogobrojnih kritika feminizam iz svoje radikalne faze prešao u liberalniju, pa se javila potreba da se u diskurs uključe i drugi glasovi, a da se isključi podjela prema polu i rasi.⁵

Ono što je, prema mišljenju Lajli Maparijan (Layli Maparyan), potrebno dodati u naučnoj literaturi koja se tiče vomanizma jeste dati ime ovom tzv. organizacijskom principu, ovom živahnom impulsu, ovoj inspiracijskoj podlozi za inicijativu. Pojašnjavajući koncept vomanističke ideje, autorka ističe da se „*vomanistička ideja* zapravo tiče prakse i perspektive više nego etničke grupe ili roda iako je nepobitna činjenica da su crne žene odigrale posebnu ulogu u njenom širenju i objavljivanju”⁶ (Maparyan 2012: 7–8). Snaga vomanističke ideje leži upravo u tome da ovaj pokret, ideologija, praksa, način života, obuhvata i prihvata i žene i muškarce, čak i transrodne osobe različite etničke i kulturne pripadnosti. Uzimajući u obzir ovakav način predstavljanja vomanizma, Maparijan iznosi svoj stav da je vomanizam „jedan pogled na svijet, a ne samo teorija ili ideologija; tj. jedna sveobuhvatna perspektiva iz koje neko posmatra i interpretira svijet”⁷ (2012: 33). Stoga bi se moglo reći da vomanistički pogled na svijet, kao i društveni pokret koji je u uskoj vezi s ovakvim shvatanjem i prihvatanjem svijeta, ima svoje korijene u preživljavanju, stvaranju zajednice, veze sa prirodnim okruženjem, zdravljem, liječenjem i ličnim napredovanjem među ljudima koji pripadaju svim sferama života.

Prema tome, vomanizam zagovara različite metode društvene transformacije koje su usmjerene ka usklađivanju i koordinaciji, dovođenju u ravnotežu i liječenju društva od svih negativnosti izraženih kroz razne oblike dominacije (rase nad rasama, roda nad rodnom, klase nad klasama, nacije nad nacijama) i diskriminacije (svih onih koji se ne uklapaju u zadane okvire). Najistaknutiji metod kojim se vomanizam koristi u svrhu transformacije društva jeste materinstvo i matrilinearnost,⁸ koje ima korijene u afričkom kulturnom nasljeđu.

⁵ Vidjeti: Izgarjan, Aleksandra (2002), *Neprekinuta crna priča*, Beograd: Zadužbina Andrejević.

⁶ „...the *womanist idea* is really about a practice and a perspective more than an ethnic group or a gender, even though it is undeniable that Black women have had a special role to play in its propagation and promulgation.”

⁷ „...a worldview not just a theory or an ideology; that is, it is an overall perspective from which one sees and interprets the world.”

⁸ Nekad se sigurno roditeljstvo moglo računati samo po majci (matrilinearnost) te je njoj, kao jedinom sigurnom roditelju, bilo iskazivano posebno poštovanje, o čemu je među prvima pisao J.J. Bachofen u svojoj knjizi *Materinsko pravo* (1861).

U sociologiji se dovodi u usku vezu sa matrijarhatom. Prema mišljenju nekih sociologa, matrijarhalne porodice su one koje se sastoje od žene, ponekad njene majke, i njene djece, a oni čine osnovnu, minimalnu porodičnu zajednicu, pri čemu su sve ostale strukture dodatak ovoj zajednici (v. Haralambos, Michael (1989), *Uvod u sociologiju*, Zagreb: Globus).

Zahvaljujući nasljeđu afričkih kultura iz kojih su potekli, a koje su u svom središtu imale majku kao božanstvo, koncept matrijarhalnih zajednica nije bio stran Afroamerikancima/ Afroamerikankama. U velikom broju afričkih plemena njegovao se kult majke, koja je bila poštovana kao vrhovna boginja i izvor cjelokupnog života na zemlji. Materinstvo i matrilinearnost u afroameričkoj kulturi, kao i u američkoj, budući da je njen sastavni dio, predstavlja tačku u kojoj se spajaju različiti društveni stavovi oblikovani društvenom politikom prema rasi i polu. Tokom svoje istorije afroamerička zajednica često je ispoljavala tendenciju ka matrijarhalnom modelu.

Kroz dinamičnu sliku afroameričkog materinstva, kao ekskluzivno ženskog iskustva nerijetko instrumentalizovanog od strane društvene zajednice u kritičke svrhe, ove autorke prate promjene koje se kroz vrijeme upisuju u život afroameričke porodice.

U robovlasničkom sistemu majka je postala osoba od čije je požrtvovanosti i hrabrosti često zavisio produžetak porodične loze i rase. Ona je imala funkciju čuvara tradicije i prenosioca nasljeđa usmenom predajom. Čak i nakon ukidanja ropstva afroameričke porodice zadržale su matrijarhalni karakter. Razlog za ovo bilo je veliko siromaštvo u kojem su ove porodice živjele. Očevi su u potrazi za poslom često bili prisiljeni ostavljati porodice, dok su majke preuzimale teret brige i odgovornosti za djecu. Stoga materinstvo u afroameričkoj kulturi posjeduje mnogo veći „emocionalni naboj” nego u zapadnoevropskoj ili američkoj.

Sociologinja Kerol Stek (Carol Stack) dala je važan doprinos istraživanju mreže odnosa između žena u afroameričkoj zajednici. Ona smatra da je odgovornost za podizanje djece podijeljena između članova porodice, te da termin majka u sebi sadrži skup društvenih identiteta koji se mogu definisati kao prepoznatljive društvene uloge. Žene, članice porodice, na sebe preuzimaju društvene uloge koje se tiču obaveze, načina ponašanja i odnosa prema toj djeci. Ove društvene uloge predstavljaju skup tipičnog roditeljskog ponašanja, a podijeljene su prije svega na djetetove bliske srodnice. Često nije bilo izvodljivo da jedna žena na sebe preuzme sve obaveze oko podizanja djece pored poslova koje je bila prinuđena da obavlja, zbog čega u zajednici dolazi do formiranja institucije majki zamjenica. One s biološkom majkom dijele obaveze oko podizanja djece.⁹

Studija koju je provela Kerol Stek bitno je doprinijela tome da se promijeni slika o afroameričkoj porodici kao neorganizovanoj i disfunkcionalnoj. Afroamerička zajednica oduvijek je bila svjesna toga da za svoj opstanak treba da zahvali prije svega afroameričkoj majci, koja se nije starala samo o fizičkom dobru svoje

⁹ V. Stack, Carol (1997), *All Our Kin*, New York: Basic Books.

djece nego je imala i ključnu ulogu u njihovoj socijalizaciji. Ovo je rezultiralo time da je afroamerička zajednica stvorila mit o snažnoj afroameričkoj majci. Kao dio specifičnog kulturnog iskustva Afroamerikanki, vomanizam akcentuje matrilinearnost i materinstvo Afroamerikanki kao mjesto sudara različitih društvenih stavova oblikovanih društvenom politikom prema rasi, polu i klasi.

Vomanizam je promovisao književnost u svog moćnog saveznika i učinio je poprištem borbe za promjene, a afroamerička književnost zdušno i gorljivo propituje „bijeli solipsizam”¹⁰ (citirano u Aniagolu 2011: 192) feminističke teorije, te nudi bogat spoznajni obzor vomanizma. Ono što ovoj književnosti koju su stvarale žene daje oreol posebnosti na savremenoj književnoj sceni jeste razumijevanje pisanja kao svojevrsnog angažmana u kulturnom revizionizmu. Književni izraz američkih crnkinja u svom subverzivnom djelovanju suprotstavlja se bijelom patrijarhalnom autoritetu, te reafirmacijom afroameričke književnosti širi recepcijski obzor ove književnosti poetičnošću i originalnošću ideja, stilističkim, estetičkim i tematskim opredjeljenjima. U tom smislu je književni opus afroameričke autorke Teri Makmilan paradigmatički jer zrcali tematskim usredištavanjem afroameričkog ženskog kulturnog iskustva u svoj njegovoj razuđenosti i istorijskoj protežnosti. Ova autorka dala je, i još daje, svoj puni doprinos kao uzor i mentorka mladim piscima, koja je svojim radom u sklopu popularne afroameričke ženske književnosti inspirisala „cijelu jednu novu školu urbane crne beletristike”¹¹ (Richards 1999: 1).

Prva je afroamerička autorka koja je vjerovala u to da će se široka čitalačka publika poistovjetiti s njenom nepatvorenom afroameričkom istinom. Pored toga, njeni romani obiluju aluzijama na popularnu kulturu, čija je osnovna uloga da privuku čitalačku publiku. Kao potvrda ovakve tvrdnje može se uzeti i komentar Suzane Dichel (Susanne Dietzel): „Da bi popularna prozna književnost bila djelotvorna, da bi bila uspješna i da bi privukla i zadržala kritičnu masu odanih čitalaca, ona mora da sjedini elemente raspoznavanja i identifikovanja”¹² (2004: 159).

Materinstvo i matrilinearnost kao temelj društvene transformacije u romanima *Mama i Prilika za sreću*

Iako pitanje materinstva i matrilinearnosti nije ništa novo u djelima afroameričkih spisateljki, nanovo je definisano u ambijentu kasnog 20. i početka

¹⁰ “White solipsism”.

¹¹ “...a whole new school of urban black fiction.”

¹² “For popular fiction to work, to be successful and to attract and maintain a body of devoted readers, it has to embody elements of recognition and identification.”

21. vijeka, u koji je smještena radnja romanâ Teri Makmilan. U njima se ona fokusira na to kako se njene protagonistkinje snalaze u novim ambijentima i novonastalim situacijama, te na koji način održavaju bliskost sa porodicom. Stoga su primorane da nanovo preispituju vrijednosti doma i zajednice, posebno njihovih odnosa sa ženskim članovima porodice i njihovih percepcija ženstvenosti i tradicionalnih predstava o ljubavi prema domu i kućnom životu. Zamjenom tradicionalnih rodnih uloga u heteroseksualnim vezama i legalizovanjem određenog broja novih obrazaca savremenog kućnog života, urbana crna beletristika Teri Makmilan daje svoj puni doprinos redefinisanju savremenih percepcija crnog ženskog identiteta.

Da su djela Teri Makmilan dio bogate afroameričke književne tradicije i da ova autorka nastavlja tradiciju vomanizma, pokazuje i činjenica da ona sama „tvrđi da vodi književno porijeklo”¹³ (Richards 1999: 34) od Zore Nil Herston (Zora Neale Hurston), pa je i jednu od glavnih likova u svom romanu *Djela koja nestaju* (*Disappearing Acts*), nazvala Zora. Poput mnogih drugih afroameričkih autorki kao što su Zora Nil Herston, Alis Voker, Toni Morison (Toni Morrison), i Makmilan u svojim djelima naglašava potragu za ličnom slobodom umjesto poborništa građanskih sloboda koje se tiču jedne kompletne rase. Ovo ne znači da ona umanjuje ili niveliše okrutnost sila koje ograničavaju slobode crnih ljudi koji žive u Sjedinjenim Američkim Državama. Zapravo, ona je više okrenuta istraživanju načina na koji pojedinci sami sebe jačaju, osposobljavaju i definišu svoje sopstveno značenje slobode.

Njena urbana crna beletristika kao dio savremene popularne afroameričke književnosti, sa naglaskom na svakodnevne preokupacije (njenih) protagonistkinja, pristaje na vrstu javne analize, nastojeći na taj način oplemeniti živote čitalaca. Sposobnost ove autorke da u svojim romanima oslika svoja životna iskustva i evocira sopstvenu emocionalnu istinu važan je element njenog popularnog značaja.

Ideja vomanizma otjelovljuje se u djelima Teri Makmilan kroz prikaz specifičnog iskustva matrilinearosti i materinstva, čije se transformaciono dejstvo na zadržava samo na glavnim junakinjama već se prenosi i na njihovu okolinu. Kroz dinamičnu sliku afroameričkog materinstva kao ekskluzivno ženskog iskustva, nerijetko instrumentalizovanog od strane društvene zajednice u kritičke svrhe, ova autorka prati promjene koje se kroz vrijeme upisuju u život afroameričke porodice.

Roman *Mama* priča je o Mildred Pikok (Mildred Peacock), samohranj majci petoro djece, čija su imena: Frida (Freda), Mani (Money), Butsi (Bootsey), Ejndžel (Angel) i Dol (Doll). Ovaj roman pojavio se u vrijeme kada su afroameričke feministkinje marljivo istraživale i pisale o iskustvu crnkinja, motivisane željom da

¹³ “claims literary descent”

sruše stereotipe o crnim ženama. Jedan od ovih politički obojenih stereotipa bio je mit o crnoj samohranom majci kao tiranskom matrijarhu. Elementi ovog stereotipa datiraju još iz perioda robovlasništva, a teorija crnog matrijarha, kao objašnjenja za sve društvene nevolje koje su održavale crnce u siromaštvu, poprimila je definitivan oblik u izvještaju senatora Danijela Patrika Mojnihana (Daniel Patrick Moynihan) pod nazivom „Crnačka porodica: slučaj za nacionalnu djelatnost” (“The Negro Family: The Case for National Action”) (1965). U izvještaju se navodi da primarni problemi urbane crne sirotinje proizlaze iz strukture njihovih porodica. Na čelu jedne četvrtine od ukupnog broja crnih porodica bile su neudane žene, samohrane majke. Međutim, Afroamerikanci su se protivili ovakvoj karakterizaciji crnačke porodice, te su se crni intelektualci, kao što je, na primjer, profesor Herbert Gutman (Herbert Gutman), autor knjige *Crna porodica u ropstvu i slobodi* (*The Black Family in Slavery and Freedom*), potrudili da dokažu kako je Mojnihan pogrešno prikazao crne porodice kao matrijarhalne i nestabilne.¹⁴

U vrijeme objavljivanja romana *Mama*, 1987. godine, domaćinstva kojima su upravljale žene činila su oko 42 procenta od ukupnog broja svih afroameričkih porodica.¹⁵

Napisati roman kasnih osamdesetih godina 20. vijeka iz perspektive samohrane crne majke značilo je zauzeti čvrst stav prema političkom pitanju. Na samom početku priče Mildred Pikok je izmučena, fizički zlostavljana žena, ali je Makmilan ne prikazuje kao žrtvu. Mildred je primjer kakva majka prema mišljenju mainstream društva ne bi trebalo da bude, ali uspjeh njene djece dokazuje djelotvornost njenog nekonvencionalnog primjera majčinske brige i staranja.

Prije svega, Mildred materinstvo smatra snagom. Na samom početku romana autorka prikazuje Mildred kad primjenjuje svoju materinsku snagu dajući djeci razne zadatke, šaljući ih amo-tamo da obave ono što ona od njih zahtijeva. S druge strane, svojoj djeci je obećala tri stvari koje, prema njenom mišljenju, čine osnovne principe njihovog odgoja – da neće biti gladni, da neće izgledati kao siročad i da će steći akademski nivo obrazovanja – pa se, da bi ispunila obećanje, bavi mnogim zahtjevnim poslovima i trguje svojim samopoštovanjem da bi ostvarila finansijsku dobit. Makmilan na izvjestan način pokušava opravdati motive nekih njenih postupaka, budući da Mildred svojoj djeci samo želi obezbijediti sve što im je potrebno za pristojan život u društvenom sistemu koji joj uskraćuje način da to i postigne. Ni socijalna zaštita ni poslovi za koje je kvalifikovana ne donose joj dovoljno novca da omogući svojoj djeci da ne žive kao siročad.

¹⁴ V. Richards, Paulette (1999), *Terry McMillan: A Critical Companion*, London: Greenwood Press.

¹⁵ V. Taeuber, Cynthia (1993), *Statistical Handbook on Women in America*, Phoenix, AZ: Oryx Press.

Na svoju snagu se oslanja i u momentu kad odluči napustiti muža i zadržati djecu: „Ovo nisu tvoja prokleta djeca. Moja su”¹⁶ (McMillan 1987: 15). Svoju djecu vidi kao nastavak sebe: „Kada bi prelazila četkom kroz njihovu gustu čupavu kosu, smiješila se jer je četkala svoju sopstvenu kosu”¹⁷ (1987: 16).

U romanu se javlja i situacija da kćerka preuzima ulogu zamjenske (surogat) majke i brine se o mlađem bratu i sestrama onda kad im je, u odsustvu majke, potrebna majčinska briga i savjet. Na primjer, kad Frida pokušava utješiti svoje sestre za vrijeme jedne ritualne svađe između njihovih roditelja koja se desila prije razvoda: „Zašto se pokušavaju međusobno pobiti’, a onda rade nevaljale stvari? Butsi je pitala Fridu. ‘Mama to ne voli raditi’, objasnila je Frida. ‘Ona to radi samo zato da je tata ne bi više udarao’”¹⁸ (1987: 11). Ovaj kratki dijalog ilustruje njenu majčinsku brigu za mlađu braću i sestre, te pokazuje da je materinstvo već značajan aspekt njenog identiteta.

Kako se odvija radnja romana, Mildred biva prisiljena preispitati i redefinisati materinstvo kao temelj svog identiteta. Kako njena djeca odrastaju i napuštaju dom, slabi i njena snaga i ona se počinje mučiti sa predviđanjem svoje budućnosti, pokušavajući shvatiti kako dalje. Osjećala se beskorisnom, budući da njenoj djeci više nije bila potrebna njena briga i staranje. Brigom za svog ostarjelog oca neko vrijeme pokušava nadomjestiti brigu za svoju djecu, ali kad on umre, nju opet obuzima malodušnost. Osjećala se kao brod na pučini, prepušten olujnom vjetru i valovima.

Iako materinstvo osnažuje ženu, ono zahtijeva i ogromnu žrtvu. Tokom godina Mildred je radila mnogo toga da bi svojoj djeci obezbijedila sve što im je bilo potrebno, što je često negativno uticalo na njeno samopouzdanje. Na ovakav način predstavljajući razvoj lika Mildred, autorka romana *Mama* prikazuje i korisne stvari kao i frustracije kod žena koje sebe definišu kao majke. Isto tako Makmilan prikazuje nekonvencionalnu, ali uspješnu filozofiju odgajanja djeteta da bi dokazala da crne porodice na čijem čelu se nalazi žena nisu patološke.

Za mnoge žene Fridine generacije veća seksualna sloboda i šire mogućnosti za ostvarivanje karijere pojačavale su želju za definisanjem identiteta koji se razlikovao od identiteta njihovih majki. Većina ovih mladih žena otvoreno je odbacivala materinstvo kao temelj ženskog identiteta. Međutim, Frida počinje definisati sebe kroz oponašanje jedinog primjera nezavisne žene u njenom životu – njene majke. Kad bi joj Mildred prepustila brigu o domaćinstvu, Frida je otkrivala da uživa u moći koju joj daje uloga male majke.

¹⁶ “These ain’t your damn kids. They mine.”

¹⁷ “When she pulled the brush back and up through their thick clods of nappy hair, she smiled because it was her own hair she was brushing.”

¹⁸ “‘Why they try to kill each other, then do the nasty?’ Bootsey asked Freda. ‘Mama don’t like doing it,’ Freda explained. ‘She only doing it so Daddy won’t hit her no more.’”

Vremenom postaje pravi profesionalac u svim zadacima koji su povezani s vođenjem domaćinstva i dominira nad mlađim bratom i sestrama, kao što Mildred dominira nad njima svima: „Frida je voljela moć koju je imala glumeći mamu”¹⁹ (McMillan 1987: 84).

U procesu samoodređenja koji je prikazan u romanu Frida i Mildred nesumnjivo redefinišu svoj odnos. U svakoj situaciji Frida nastavlja pomagati Mildred da lakše podnese teret materinstva. Čak je i upravljala domaćinstvom nekoliko sedmica dok je Mildred bila bolesna. Frida je svojoj majci, ali i mlađem bratu i sestrama, postala prijeko potrebna, a onda su se obje, i ona i njena majka, morale pomiriti s neizbježnošću njihovog odrastanja, odlaska od kuće i zasnivanja sopstvenog doma.

Nakon što Frida odseli u Kaliforniju, njena veza sa Mildred počinje jačati i razvijati se jer je Mildred sad u Fridi vidjela i kćerku i prijateljicu. Autorka romana čak prikazuje i ritualnu razmjenu stvari između majke i kćerke kao simboličan čin razvoja njihovog odnosa. Svaki put kad bi se susrele nakon određenog perioda razdvojenosti, Frida majci donese neki poklon, na primjer naušnice ili grudnjak, a Mildred ih obično pronađe njuškajući po Fridinom prtljagu ili ladicama. Umjesto da se naljuti zbog ove invazije na njenu privatnost, Frida se svaki put uzdrži i samo kaže: „Stavila sam ih tu da ih nađeš”²⁰ (1987: 112). Prema tome, njena bliskost sa Mildred znači da njena majka treba da ima pristup najskrovitijim prostorima njenog života, a izborom poklona kao što su naušnice ili grudnjaci Makmilan iznosi snažan prikaz simbolike ženskog identiteta. Naušnice su društveno konstruisan znak ženstvenosti jer žene nisu rođene sa naušnicama, one uče da ih nose, a što je dio njihove socijalizacije. Nošenje grudnjaka je društvena konvencija koja uz to još označava i biološke aspekte ženstvenosti. Opšteprihvaćen stav u društvu jeste: kad je djevojka dovoljno razvijena da nosi grudnjak, na putu je da postane žena.

Neobična struktura dvostruke protagonistkinje u romanu odražava permeabilan „identitet moje majke/moj identitet”, koji Mildred i Frida stvaraju. Do kraja romana obje su naučile da vode brigu svaka o sebi, što ih je osposobilo da vode brigu jedna o drugoj i da se, po prvi put, zagrlje:

Osjećala se punoća Mildredinih grudi uz njene sopstvene grudi i Frida nije mogla reći čije su čije. Međusobno su se pridržavale. Potapšale su jedna drugu po leđima kao da je svaka pala i ogrebala koljeno i nije imala nikog drugog kome bi se obratila da je utješi. Činilo se kao da su zagrlile jedna drugu za prošlost i za budućnost²¹ (McMillan 1987: 307).

¹⁹ “Freda loved the power she had playing mama.”

²⁰ “I put them there for you to find.”

²¹ “Mildred’s breasts felt full against her own, and Freda couldn’t tell whose were whose. They held each other up. They patted each other’s back as if each had fallen and scraped a knee and had no one else to turn to for comfort. It seemed as if they hugged each other for the past and for the future.”

Na kraju bi se moglo reći da Makmilan u romanu *Mama* koristi temu materinstva da bi prikazala ženski identitet kao zajedničko, a ne različito iskustvo majke i kćerke.

U romanu *Prilika za sreću* Makmilan, između ostalog, prikazuje situacije u kojima osobe od kojih se to najmanje očekivalo preuzimaju na sebe materinsku ulogu. Na primjer, kad Robin saznaje da se njena petnaestogodišnja kćerka ponaša zrelije od neke odrasle osobe dok svojim savjetima pomaže majci. Za Robin to što je samohrana majka ne predstavlja opterećenje, naprotiv, budući da Sperov (Sparrow) nije samo njena kćerka koja je bezuslovno voli nego je i njena prijateljica.

S druge strane, kada Bernadin (Bernadine) prihvata Tejlor (Taylor), kćerku svog muža, kao svoju sopstvenu kćerku i mlađu sestru svoje djece, i to puno prije nego što je Ketlin (Kathleen), Džonova (John) druga žena, napustila njega i njihovu kćerku, ona svjesno prihvata ulogu zamjenske majke. Bernadin nije mogla da shvati kako neko može samo otići i napustiti svoje dijete. Nije mogla vjerovati kad joj je Džon saopštio da je Ketlin otišla:

Kako to misliš, „ona je ne želi”? Svoju sopstvenu kćerku?...Kako to možeš reći?

Zato što mi je ona rekla. Rekla je da je uništena zbog materinstva, mene, Feniksa, svega. Rekla je da bi bilo bolje kad bih ja dovršio odgajanje Tejlor²² (McMillan 2010: 105).

U stvari, Bernadin pomaže Džonu u odgajanju kćerke koja je već tinejdžerka i koja se „nikad nije osjećala kao autsajder”²³ (2010: 105) u njenoj kući. Sama Tejlor otvoreno priznaje Bernadini: „Bila si mi bolja mama od nje”²⁴ (2010: 145). Ovdje Tejlor misli na Ketlin, svoju biološku majku.

A nakon razgovora sa svojom kćerkom, Robin se prisjeća da je bila „toliko zaokupljena njenim odgajanjem i poslom s punim radnim vremenom” da je „zaboravila sve o romantici”, što ju je sprečavalo da se sjeti vremena kad je „zadnji put bila zaljubljena”²⁵ (2010: 18–19). Ona istovremeno ima poseban odnos sa Sperov koji izlazi iz okvira uobičajenog odnosa majka–kćerka. Štaviše, Robin je uvjeren da bi mnoge majke bile šokirane onim o čemu su njih dvije razgovarale, ali za nju to nije ništa čudno jer je svjesna činjenice da „ponekad se Sperov ponaša kao da mi je majka. Najbolje smo prijateljice i razgovaramo većinom o svemu”²⁶ (McMillan 2010: 18).

²² “What do you mean, ‘she doesn’t want her’? Her own daughter?...How can you say that? / Because she told me. She said she was burnt out on motherhood, me, Phoenix, everything. She said it would be better if I just finished raising Taylor.”

²³ “has never felt like an outsider”

²⁴ “You’ve been more of a mom to me than she has.”

²⁵ “so preoccupied raising her and working long hours”; “forgot all about romance”; “the last time I was in love.”

²⁶ “...sometimes Sparrow acts like she’s my mother. We’re best friends, and talk about most everything.”

Tri protagonistkinje ovoga romana ostvarile su se kao majke koje svojoj djeci pružaju svoju bezuslovnu ljubav i podršku. Bernadin ohrabruje Oniku da upiše studij antropologije za koji se ona posebno zanima, iako je njena majka znala da postoje ekonomski interesantnija područja za studiranje. Isto tako, Bernadin nije preispitala odluku Džona Mladeg (John Junior) da odgodi rad na doktorskoj disertaciji jer je želio dijete sa svojom djevojkom, nego ga je podržala u toj njegovoj odluci.

Postupajući slično kao i Bernadin, Glorija (Gloria) polovinu novca od osiguranja poklanja sinu Tariku, koji je samohrani otac:

Sad kad je Tarik trebao postati samohrani roditelj, bila mu je potrebna sva pomoć koju je mogao dobiti. Iako se protivio tome, Glorija mu je namjeravala dati polovinu toga zbog razloga koji su bili očigledni. ...jedno primanje nije bilo dovoljno da bi se hranilo, odijevalo i obrazovalo troje djece. Neka bude četvero, budući da je Tarik ispunio formulare za privremeno starateljstvo nad Bras²⁷ (2010: 351).

Iako veoma zabrinuta, Glorija „ne želi svom odraslom sinu dati bilo kakav savjet, osim ako on to ne zatraži”²⁸ (2010: 233).

Bernadin, kao i ona, na jedan velikodušan i razumljiv način „podsjeća samu sebe da svoje sredovječne materinske misli zadrži za sebe”²⁹ (2010: 43). Istovremeno, Sperov savjetuje svoju majku: „Moraš otvoriti svoje srce i naučiti kako oprostiti drugima kad te razočaraju, Mama. Zar mi nisi to oduvijek govorila?”³⁰ (2010: 231). Robin nije mogla ništa drugo osim složiti se sa svojom kćerkom.

U ovom romanu Makmilan nudi sliku afroameričkih porodica s početka 21. vijeka za koje Sperov tvrdi da su poput „stvarno dobre miješane salate. Imam prijatelje čiji su roditelji lezbijke ili gejevi sa djecom koja su bijela kao snijeg, crna kao ja i svih nijansi smeđe u sredini. Nikog više nije briga, Mama, shvataš? To smo što smo i to je dobro”³¹ (2010: 26), te daje primjere lošeg odnosa prema nekim članovima porodice ili čak njihovog zanemarivanja. Ketlin napušta svoju kćerku

²⁷ “Now that Tarik was going to be a single parent, he needed all the help he could get. Although he had balked at the idea, Gloria was going to give half of it to him for obvious reasons. ...one income wasn’t enough to feed, clothe and educate three kids. Make that four, since Tarik had filed for temporary custody of Brass.”

²⁸ “...doesn’t want to give her grown son any advice unless he asks for it.”

²⁹ “...reminds herself to keep her middle-aged, maternal thoughts to herself.”

³⁰ “You have to open your heart and learn how to forgive others when they disappoint you, Mom. Haven’t you always told me that?”

³¹ “...a really good mixed salad. I’ve got friends whose parents are lesbians or gay men, with kids that are white as snow to black as me and every shade of brown in between. Nobody cares anymore, Mom, get it? We are who we are and it’s all good” (McMillan 2010: 26).

koja je u tinejdžerskim godinama, a Nikidine (Nickida) vanbračne aktivnosti i konzumiranje droga učinili su da je na kraju završila u zatvoru. Pa i Savana (Savannah), koja je iskreno zainteresovana za pitanja i probleme pripadnika afroameričke zajednice, ne može da se sjeti imena sestrine djece, ili pak nije voljna izići u susret sestrinim molbama. Naime, Šila (Sheila) moli Savanu da dopusti njenom sinu GoGou da provede nekoliko sedmica u Savaninoj kući u Arizoni jer bi mu promjena dobro došla: „U svakom slučaju, on je dobar mladić kojem samo treba da se na kratko makne od ovih razbojnika tako da može vidjeti da postoji bolji način života. To je sve što tražim, Savana. Ovo nije za mene. Za GoGoa je.”³² Međutim, Savana odbija ovu sestrinu molbu.

Dakle, uloga materinstva u ovakvim situacijama izrazito je kompromitovana. Dok jedne protagonistkinje prihvataju ulogu zamjenskih (surogat) majki djeci s kojom nisu u srodstvu, druge odbacuju ovakvu mogućnost čak i kad su u pitanju djeca najbližih srodnica/ka.

Zaključak

Protagonistkinje u romanima Teri Makmilan, u vrtlogu preispitivanja vrijednosti doma i zajednice, vlastite percepcije ženstvenosti, ljubavi i porodičnog života odbijaju slijediti zadane rodne uloge unutar bračnih zajednica ili veza, te ne idu u susret kulturno očekivanom/ prihvatljivom obliku ponašanja. Makmilan je čitalačkoj publici nudila beskrajni komfor identifikacijskim procesima na recepcijskom nivou u atmosferi sveprisutne potrebe za rasnim uzdizanjem i ostvarenjem slobode izbora u kreiranju vlastitog života, što je na tematskom nivou povezuje s drugim afroameričkim autorkama. Izvjesno je da njena urbana crna beletristika zrači magnetizmom nepretenciozne uzbudljive priče o životu crne žene.

Junakinje ovih njenih romana na prostoru su dakle odabira koji kultura postavlja pred ženu: ići u susret kulturno očekivanim obrascima ponašanja ili ih se odreći i snositi posljedice kulturne izopštenosti. Način na koji Makmilan opisuje Mildred, Bernadin, Robin i Gloriju, kao motivišuću snagu, preispituje raširene stereotipe o domaćinstvima koja vode samohrane Afroamerikanke. U ovako organizovanim domaćinstvima do izražaja posebno dolaze odnosi između majki i kćerki, koje nesvjesno inkorporiraju mnoge aspekte majčinog identiteta. Upravo zato je identitet svake pojedine žene kompleksna mješavina karakteristika po kojima liči ili ne liči na svoju majku. Kroz radnju svojih romana Makmilan razvija

³² “Anyway, he’s a nice young man who just needs to get away from these thugs for a minute so he can see there’s a better way to live. That’s all I’m asking, Savannah. This ain’t for me. It’s for GoGo” (McMillan 2010: 176).

temu materinstva kao sredstva za komentarisanje parametara ženskog identiteta uopšte, a posebno identiteta crnkinja. Pozitivna transformacija društva podrazumijeva napuštanje načela patrijarhalne kulture, koja podrazumijeva strogu podjelu uloga muškaraca i žena u zajednici i prihvatanje načela matrijarhalne kulture u širem smislu.

Kao sveobuhvatna perspektiva iz koje se posmatra i interpretira svijet, vomanizam se u romanima *Mama* i *Prilika za sreću* otjelovljuje kroz prikaz ljekovitosti i djelotvornosti specifičnog iskustva matrilinearnosti i materinstva u oporavku i transformaciji društva i identiteta crne žene.

Bibliografija

1. Aniagolu, Emeka (2011), *Co-Whites: How and Why White Women "Betrayed" the Struggle for Racial Equality in the United States*, University Press of America.
2. Carby, Hazel (1997), "White Woman Listen! Black Feminism and the Boundaries of Sisterhood", *Black British Feminism* (ed. H. Mirza), London: Routledge.
3. Dietzel, Susanne B. (2004), "The African American novel and popular culture", *Cambridge Companion to the African American Novel* (ed. Meryemma Graham), Cambridge: Cambridge UP.
4. Haralambos, Michael (1989), *Uvod u sociologiju*, Zagreb: Globus.
5. huks, bel (2006), *Feministička teorija: od margine ka centru*, prev. Milica Minić, Beograd: Feministička 94.
6. Izgarjan, Aleksandra (2002), *Neprekinuta crna priča*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
7. McMillan, Terry (1987), *Mama*, Boston: Houghton Mifflin Company.
8. _____ (2010), *Getting to Happy*, New York: Viking Press.
9. Maparyan, Layli (2012), *The Womanist Idea*, New York: Routledge.
10. Richards, Paulette (1999), *Terry McMillan: A Critical Companion*, Westport, Connecticut: Greenwood Press.
11. Stack, Carol (1997), *All Our Kin*, New York: Basic Books.
12. Taeuber, Cynthia (1993), *Statistical Handbook on Women in America*, Phoenix, AZ: Oryx Press.
13. Walker, Alice (2003), *In Search of Our Mothers' Gardens*, New York: A Harvest Book Harcourt, Inc.

**WOMANISM, MOTHERHOOD AND MATRILINEALITY
IN THE NOVELS *MAMA* AND *GETTING TO HAPPY* BY
TERRY MCMILLAN**

Summary

In this work, the novels *Mama* and *Getting to Happy* are read and analysed from the perspective of womanism that emphasises motherhood and matrilineality as the basis of social transformation. Womanism advocates different methods of social transformation that are focused on harmonisation and coordination, bringing into balance and treating society from all negativities expressed through various forms of domination (race over races, gender over gender, classes above classes, nations over nations) and discrimination (of all those who do not fit into default frames). And the most prominent method used by womanism for the purpose of transforming society is motherhood and matrilineality that has roots in African cultural heritage. The idea of womanism is embodied in the works of African-American writer Terry McMillan through the presentation of a specific experience of matrilineality and motherhood, whose transformational effect does not retain solely on the main heroes, but is also transmitted to their surroundings. Through the dynamic picture of African-American motherhood as an exclusive female experience, often instrumented by the community for critical purposes, this writer, in her literary works, monitors changes that are incorporated into the life of an African-American family throughout time.

Preuzeto 29. 9. 2017.

Prihvaćeno 7. 11. 2017.